

Tiden i Gilleleje

I 1943 er Harriet Birkebæk 35 år gammel og bor i Gilleleje sammen med sin mand, Cuno, og deres to små børn. Cuno er med i inderkredsen af den såkaldte 'flygtninge-komité', som illegalt hjælper jødiske flygtninge med at komme til Sverige. I sine erindringer beskriver Harriet, hvordan hun oplevede efteråret 1943 – såvel forfølgelsen af de danske jøder som angsten for at hendes mands handlinger bliver opdaget af besættelsesmagten. Som kone til en flygtningehjælper tager hun på den ene side del i hjælpearbejdet, men er på den anden side nødt til at holde en vis distance af hensyn til parrets to små børns sikkerhed.

Cuno og Harriet med deres to børn, Bente og Steen. Cuno var lærer på skolen i Gilleleje. Harriet passede hus og børn.

12.

Så kom der en tung og mørk tid i løbet af efteråret 1943 - den ulykkelige tid, hvor tyskerne forfulgte alle jøder i landet, og der var mange af disse stakkels mennesker, som søgte til Gilleleje for at søge beskyttelse. De ville prøve, om der var mulighed for, at de kunne komme over sundet til Sverige.

Jeg glemmer aldrig disse svære og dystre dage. Min mand kom hjem en dag og sagde, at der var kommet masser af jøder med toget her op til kysten. De var blevet sat af ude på en af de små stationer. De måtte ikke komme helt op til Gilleleje, det var for farligt, det var som at gå lige i løvens gab.

Det var meget koldt og regnfuldt, så det var drøjt for jøderne at klare de strabadser. Der var en del gamle med, og mødre med spædbørn, men også mange raske unge, som så hjalp hvor de kunne. Alle havde forladt deres hjem inde i København, og havde kun lige det tøj med, som de gik og stod i, og en lille taske med det aller nødvendigste. Mange af dem var sultne og enkelte blev syge.

Alle kom da også på benene for at skaffe hjælp til dem. Nu var gode råd dyre. Cuno og jeg talte om det og blev enige om, at vi måtte være med. Cuno sagde straks:

"Jeg må gå, vi må hjælpe dem."

Han tog afsted med det samme, og sagde i farten:

"Du skal ikke vente mig, før du ser mig, du skal blot være tapper, og ikke lukke nogen fremmede ind, og du ved ikke hvor jeg er. Hav det godt alle tre..."

og ude af døren var han.

Nu fulgte der tre forfærdelige dage i Gilleleje. Cuno kom meget sent hjem den samme aften eller nat. Jeg havde fået børnene i seng, og de sov trygt. Jeg sad nu ganske stille og ventede, om der blev ringet, eller der kom nogen, men der skete intet. Da så Cuno kom hjem, dyngvåd og træt, fortalte han om al den ængstelse, der var blandt de skrækslagne mennesker. Sammen med andre af byens mænd havde han fået nogle af fiskerne til at sejle jøder over til Sverige, men det var ikke nemt at gennemføre dette forehavende. Der var vagter alle vegne, og havnen var fuldstændig besat og omringet af de tyske soldater. Men med en del opfindsomhed og tro på, at det kunne lade sig gøre, fik de allerede den nat en del jøder over sundet. Og de var lykkelige, men det var kun en brøkdel af dem, der var i byen og ude omkring på gårdene, så der var stadig mange trætte og bange jøder i byen.

Jeg glemmer ikke den næste dag, da vores hjem simpelthen blev fyldt af disse ulykkelige forfulgte mennesker. Mange græd, andre prøvede på at holde modet oppe. Alle var de sultne, så det var bare om at holde hovedet koldt, og ellers handle og hjælpe med det man kunne.

Cuno var hjemme den morgen. Overlærer Larsen var kommet om morgenen og havde sagt til Cuno, at han

ikke selv så godt kunne være med. Men Cuno skulle bare blive og hjælpe, der var blevet sørget for vikar for ham.

Der blev snakket og der blev gjort alt for at skaffe både, der både ville og kunne sejle. Men det var ikke let, for der var allerede mange der havde fået nys om at de mennesker, der tog sig af disse ting, var samlet i vores hjem. Og det må nok siges, at det var spændende dage for os alle. Jeg fatter ikke, at jeg var så rolig og fattet, men jeg husker, at jeg gentog for mig selv mange gange i dagens løb det ord, jeg altid har troet på: "som din dag er, skal din styrke være". Og det slog også til i de urolige dage.

Det var en udsat post at være kone i huset. Jeg skulle lukke op, når der blev ringet på døren, og der kom mange, og mine tanker var hele tiden om det nu var ærlige folk eller om der var stikkere imellem.

Den stue, hvor mændene sad og prøvede på at planlægge det hele, var ikke tilgængelig for mig. Jeg måtte ikke vide noget, og det var helt rigtigt, for så kunne jeg med en god samvittighed sige, at jeg intet vidste. Jeg havde jo også de to små børn der skulle passes, og Bente var lige i den alder, hvor man skulle passe på, at hun ikke hørte for meget, så hun eventuelt kunne røbe ting, der helst skulle forties. Der skulle også sørges for lidt mad til de sultne mænd, de havde jo heldagsarbejde, kan man godt sige, og et meget anspændt job med at finde ud af, hvordan hjælpen til disse mennesker bedst kunne løses.

Da det rygtedes, at kommiteen var i vores hjem, kom der raske damer og hjalp mig med at få tingene til at glide på bedste måde.

Da herrerne havde fået lagt planerne, var det blevet aften, og nu skulle de så realiseres. De tog da også afsted sammen med de jøder, der var i huset. De var fuldstændig klar over, at det var en farlig ekspedition de skulle ud på. Cuno tog afsked med børnene og mig. Han sagde blot:

"Du ved ikke hvor jeg er."

Nu stod jeg der, med mine to små børn, og vidste godt hvor farligt det var, men jeg måtte ikke vise min angst over for dem, jeg måtte tage mig sammen og give mig til at lege med dem, så de kom til at tænke på noget andet. Men de kunne ikke undgå at mærke den spænding, der havde været hele dagen. Bente spurgte flere gange, hvor alle de mennesker skulle hen, og hvorfor nogen af dem græd. Jeg måtte forklare hende, at dem der græd, var trætte og at deres far og de andre mænd gerne ville hjælpe dem med at komme hjem, hvor de kunne få varme og tørt tøj på.

Alt var meget hemmeligt i de dage. Jeg fik mange forskellige kodeord, som skulle bruges, når telefonen ringede, og det gjorde den tit i løbet af dagen, for eks. når der blev ringet, at min mand var kørt til den eller den by med 25 sække kartofler. Så vidste jeg, at Cuno var med i en farlig ekspedition op langs kysten, op for at finde en eller flere små fiskerbåde, som ville transportere jøderne ud til de store kuttere. Det var slet

ikke så nemt. De store kuttere, som skulle sejle over sundet, lå temmelig langt ude, og selvfølgelig uden lys. De stakkels mennesker, der skulle med, lå oppe omkring i bakkerne, i slud og regn. De skulle først hjælpes ned til de små joller, der skulle sejle dem ud til den store båd. Sådant en lille jolle kunne kun tage en fire fem stykker med ad gangen, så der skulle sejles mange gange. Der var også små børn, der skulle passes på, så at de ikke kom til at græde, og eventuelt røbe, at der foregik noget i nattens mulm og mørke. De fik lidt at sove på, og blev pakket godt ind. De skulle jo alle ligge på bunden af jollen, så det hele kunne se tilforladeligt ud. Det gik også godt, og der blev sejlet mange jøder over i de følgende dage, og vi fik at vide, at svenskerne tog godt imod dem. Cuno fortalte mig også, at fiskerne der sejlede jøderne over, var grebet af at se den glæde, de udtrykte, når de var nået over grænsen i Øresund: nu var de i sikkerhed og kunne trække vejret igen. De fleste af dem græd af glæde, men der var også sorg og skuffelse ombrod, for der var familier, der var blevet skilt fra hinanden i al den tumult, og de vidste intet om dem, der var blevet tilbage i Danmark.

Ja, der var mange tragiske skæbner, som rørte os alle meget. Når Cuno kom hjem og fortalte mig om alt det de oplevede, var vi enige om, at det var os en gåde, at mennesker kunne være så onde mod andre, fordi de var anderledes. Jeg mente ikke, at det var menneskeligt. Vi er dog alle Guds børn. Vi har alle lige ret til at være på den jord, Gud gav os at leve på. Jeg tænkte ofte på Arrestrups dejlige salme: "Du gave mig O Herre en lod

af din jord, som jeg nu min egen må kalde". Hvorfor kan man så ikke respektere hinanden og prøve på at lade hvert menneske være i fred, der hvor Gud har sat det? Det kan ikke være rigtigt, at nogen har ret til at drive andre frem som dyr. Hvem har ret til at mishandle sin næste?

13.

Så kom også den frygtelige dag, hvor alle de jøder, der havde søgt dækning på kirkeloftet blev taget af tyskerne, og ført til Tyskland. Det var meget sørgeligt, og der udviklede sig mange tragiske scener: ulykkelige fædre og mødre blev skilt fra deres børn, og mand og hustru fra hinanden.

Hele denne dag og aften er der skrevet meget om, så det lader jeg stå. Jeg tænker med gru derpå.

Cuno og jeg sov ikke meget den nat. Alle de penge, der var betalt til transporten over næste dag, var der ingen, som turde have i huset. For vi var klar over, at der ville blive foretaget undersøgelser rundt i hjemmene, for nu var der en eller anden, som havde røbet alt til tyskerne. Enden på det med pengene løstes på den måde, at de blev gravet ned under vores lysthus ude i haven. Så man forstår, der var nerver på, for blev pengene fundet hos os, var vi afsløret og hvad så?

Midt om natten vågnede jeg og hører trin af tunge støvler nede i haven. Jeg kaldte på Cuno og hviskede "De er dernede nu". Vi var stille. Vi holdt hinanden i hånden, og bad Gud hjælpe os med at gøre det rette i denne sag. Der gik en halv time, så blev der stille i haven, og vi blev liggende længe. Vi turde næppe trække vejret, men endelig listede vi os hen til vinduet og prøvede at kigge ud. Alt var mørkt. Klokken var mellem tre og fire, så det var stadig nat. Vi gik ind i børneværelset og så til vore to børn. De sov trygt og godt, de anede intet om hvad der skete, så gik vi ned i stuen og satte os i sofaen. Vi turde ikke tænde lyset, selvom der var mørkelagt. I sådan en situation følte vi for alvor, at vi ikke var frie i vort eget land. Det var et andet lands folk, der rådede og bestemte. Det var svært at tolerere, men så måtte vi huske på, at vi trods alt havde tålelige forhold. De fleste kunne passe deres arbejde og børnene deres undervisning fuldt ud. Vel var der meget vi måtte savne, men her i nattens stilhed kunne Cuno og jeg takke Gud for alle hans rige gaver til os og for hans hjælp i farefulde timer. Vi måtte atter sande, at Gud er kærlighed, en hjælp i angster prøvet tilfulde.

Næste morgen da det blev lyst, var det første vi gjorde at kigge ud i haven. Der var rodet og gravet flere steder, men under lysthuset var alt, som da vi havde gravet pengene ned, så vi fik travlt med at få fat i nogen af de mænd, der havde det job at administrere pengene. Og under meget forsigtighed og med poster ude omkring huset, blev pengene transporteret bort til

et sikkert sted. Det var jo penge, som resten af de fortvivlede jøder skulle hjælpes over for. Der var mange tilbage endnu, og det var alle dem, der ingen penge havde til at betale fiskerne med, så det var dyrebare penge.

Da det hele var i orden, og pengene i sikkerhed kunne vi trække vejret lidt lettere igen, men der var stadig mange problemer. Der kom stadig jøder, som skulle hjælpes, og nu var det rygtedes, at det var i vores hjem, de samledes, dem der ville og kunne hjælpe, med det resultat, at der kom mange til døren og spurgte mig, om de kunne komme over. Det var ikke nemt for mig direkte at svare på. Der kunne nemt være stikkere imellem, men heldigvis var komiteen flyttet fra vores hjem til et helt andet sted. Så nu kunne jeg roligt sige, at det kendte jeg ikke noget til. Det måtte være blevet forkert underrettet. Det ville de ikke tro. De havde fået at vide, at det var det eneste røde hus på vejen, og her kunne man blive hjulpet til Sverige.

Det var ret anstrengende dage. Jeg måtte også hele tiden passe på Bente, for små gryder har også ører. Hun havde jo set meget, selvom vi passede på hvad vi sagde og gjorde.

Om kilden

Tiden i Gilleleje

Kilden er fra Harriet Birkebæks erindringsbog ”Tiden i Gilleleje”, 1992. Kilden er gengivet med tilladelse fra Harriet Birkebæks familie.